

Tietolipas 304

Empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus

Menetelmiä ja käytäntöjä

Toimittaneet

Anna Ovaska, Kaiju Harinen, Eevastiina Kinnunen,
Toni Lahtinen, Olli Löytty ja Roosa Suomalainen

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

unesco

Inscribed on
the National Register
Memory of the World

Teos on Suomalaisen Kirjallisuuden
Seuran nimeämien
asiantuntijoiden tarkastama
lukuun ottamatta *:llä merkittyä lukua.

SKS:n julkaisujen kokoelma
kuuluu Unescon kansalliseen
Maailman muisti -rekisteriin.

Tietolipas 304

© 2026 Anna Ovaska, Kaiju Harinen, Eevastiina Kinnunen, Toni Lahtinen,
Olli Löytty, Roosa Suomalainen ja SKS

Kansi: Eija Hukka | Sarja-asu: Emmi Kyytsönen
Taitto: Keski-Suomen Sivu | Sarja-asu: Markus Itkonen

ISBN 978-951-858-829-3 (nid.)
ISBN 978-951-858-830-9 (EPUB)
ISBN 978-951-858-831-6 (PDF)

ISSN 0562-6129 (nid.)
ISSN 2670-2584 (verkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/tl.304>

Teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0
International -lisenssillä, ellei toisin mainita.
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa
<https://doi.org/10.21435/tl.304>
tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

TEHTY SUOMESSA
PRODUCED IN FINLAND

PunaMusta Oy, Turenki 2026

Sisällys

Lukijalle 9

Johdanto

Kohti empiristä kirjallisuuden ja lukemisen tutkimusta 12
*Roosa Suomalainen, Anna Ovaska, Olli Löytty,
Eevastiina Kinnunen, Kaiju Harinen ja Toni Lahtinen*

TIETOLAATIKKO Tutkimuksen vaiheet 30

TIETOLAATIKKO Tutkimusetiikan käsitteitä ja käytäntöjä 33

I VASTAANOTON TUTKIMUKSEN HISTORIAA JA ERI TIETEENALOJEN LÄHTÖKOHTIA

Vastaanoton tutkimuksen historialliset kehityskulut 47
Urpo Kovala ja Tanja Välisalo

TIETOLAATIKKO Ehdotuksia ohjenuoriksi vastaanoton
tutkijalle 63

Lukemistutkimuksen yhteiskuntatieteelliset menetelmät 65
Maaria Linko ja Riie Heikkilä

Määrälliset menetelmät lukemisen psykologisessa
tutkimuksessa 90
Jussi Valtonen ja Elina Renko

TIETOLAATIKKO Kokeellinen tutkimusasetelma lukemisen
psykologisessa tutkimuksessa 106

Silmänliikerekisteröinnit psykologisen lukemisen tutkimuksen
välineenä 109

Johanna K. Kaakinen

Kirjallisuudentutkijasta lukemistutkijaksi

Lukijoiden tuntemuksia tutkimassa 123

Olli Löytty

II YKSIN JA YHDESSÄ – LUKUPIIRIEN TUTKIMUKSEN MENETELMIÄ

Kyselyt aineistonkeruun menetelmänä

lukupiiritutkimuksessa 141

Elise Nykänen

Fokusryhmähaastattelu lukupiiritutkimuksessa 152

Riitta Jytälä, Viola Parente-Čapková ja Niina Kekki

Etnografinen näkökulma eläytyvään lukemiseen 169

Merja Kauppinen ja Juli-Anna Aerila

Refleksiivinen temaattinen analyysi kerronnallisen lääketieteen

lukupiiritutkimuksessa 190

Elina Renko ja Jussi Valtonen

Kerronnallisen toimijuuden analyysi lukemisen tutkimuksen

menetelmänä 205

Hanna Meretoja, Eevastiina Kinnunen ja Päivi Kosonen

Turvallinen paikka lukea ja keskustella
Lukupiiritutkimuksen eettisiä kysymyksiä 225
*Riitta Jytälä, Eevastiina Kinnunen, Kaiju Harinen,
Elise Nykänen ja Viola Parente-Čapková*

III LUOVAT JA AKTIVISTISET MENETELMÄT

Lukuvirta
Pedagogisesta työvälineestä luovaksi
tutkimusmenetelmäksi 237
Roosa Suomalainen, Juli-Anna Aerila ja Pilvi Heinonen

Autoetnografia kirjallisuudentutkimuksen menetelmänä
Kuvitteellinen kohtaaminen *Peten* kanssa 247
Mika Hallila

Aktivistisen ja sitoutuneen kirjallisuuden ja lukemisen
tutkimuksen mahdollisuuksista 265
Kaiju Harinen ja Anna Ovaska

TIETOLAATIKKO Rajoja rikkovia tutkimusmenetelmiä 285

IV ARKISTOT JA DIGITAALISET TUTKIMUSMENETELMÄT

Lähdekritiikki historian tutkimuksen menetelmänä
Kirkonarkistot lukemisen tutkimuksessa 295
Tuija Laine

Jaettu lukutaito kollektiivibiografisen menetelmän valossa 309
Sofia Kotilainen

Empiirisen kirjallisuushistorian lähtökohtia

Kohti datarikasteista tutkimusta 329

Veli-Matti Pynttäri, Kati Launis, Aino Mäkikalli ja

Viola Parente-Čapková

Etä- ja lähilukemisen vaihtuvat tekniikat digitoidun aineiston
jäsentäjinä

Esimerkkinä Volter Kilven vastaanotto 359

Laura Kokko

Lukuaikapalvelukoe

Menetelmäpolku lukemisen digitaalisten ympäristöjen
tutkimukseen 359

Hanna-Riikka Roine, Laura Piippo, Ville-Pekka Sorsa ja

Esko Suoranta

PUHEENVUORO Uusien aineistojen kokoaminen ja tallentaminen

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston näkökulma* 378

Katri Kivilaakso

Kirjoittajat 390

Abstract 395

Hakemisto 396

* Luku ei ole vertaisarvioitu.

Lukijalle

Tämän kirjan idean syntymiselle voidaan osoittaa tarkka ajankohda. Se tapahtui torstaina 4. toukokuuta 2023 kello 15.15–16.45 Turun yliopistossa, Arcanum-nimisessä rakennuksessa, opetustilassa A113. Kirjallisuudentutkimuksen päivillä oli järjestetty keskustelu otsikolla ”Miten tutkia lukukokemuksia? Paneelikeskustelu lukemistutkimuksen nykysuunnista”. Panelisteina oli tutkijoita useammasta yliopistosta: Laura Karttunen, Päivi Kosonen, Toni Lahtinen, Iloona Lindh, Aino Mäkikalli, Viola Parente-Čapková ja Riikka Rossi, sekä puheenjohtajina Kaiju Harinen ja Eevastiina Kinnunen. Huone oli tupaten täynnä innokkaita kuulijoita, ja seurattiinpa tilaisuutta myös etäyhteyden kautta.

Paneelista yleisöön ryöpsähtäneessä keskustelussa osoitettiin suurta kiinnostusta lukemisen tutkimuksen monitieteisiin näköaloihin. Kirjallisuudentutkijat selvästi innostuivat lukemistutkimuksen mahdollisuuksista. Keskusteltiin empiirisen aineistonkeruun mahdollisuuksista ja yhteiskuntatieteiden tutkimusmenetelmistä: Mitkä olisivat parhaat keinot saada tietoa lukemisen vaikutuksista? Kuinka lähestyä lukijoita? Miten lukukokemuksia pitäisi analysoida? Mitä ylipäänsä tiedämme lukemisharrastuksen laajuudesta, tässä hetkessä tai menneisyydessä? Mikä olisi sopiva kattokäsite kauno-kirjallisuuden lukemiseen kohdistuvalle tutkimukselle?

Keskustelussa uusille ja monitieteisille lukemisen tutkimuksen menetelmille nähtiin suuri tarve, ja ilmassa olikin aistittavissa vahva tunne jonkin uuden viriämisestä. Yhtä mieltä oltiin nimittäin siitä, että tiedämme kaunokirjallisuuden lukemisesta ja sen vaikutuksista todellisiin lukijoihin aivan liian vähän. Lukemisen monenlaisis-

ta hyödyistä on olemassa monia yleisiä uskomuksia, mutta niistä ei välttämättä ole empiiriseen tutkimukseen perustuvia todisteita.

Kirjan idea sytti kuin lamppu useampien mukana olleiden mielissä. Paneelikeskustelussa kuultua ja viitattua tietoa olisi kerättävä yhteen ja tarjottava kaikille halukkaille luettavaksi. Ryhdyimme tuumasta toimeen ja aloimme levittää kirjoituskutsua. Saimme mukaan monitieteisen joukon tutkijoita, jotka olivat valmiita jakamaan omia kokemuksiaan ja niin sanottua hiljaista tietoa lukemisen tutkimisesta. Kirja lähti liikkeelle kirjallisuudentutkijoiden piiristä mutta alkoi pian hahmottua tutkijayhteisön laajalla rintamalla. Kirjan kirjoittajat ja toimittajat tulevatkin kirjallisuuden- ja kielentutkimuksen lisäksi muun muassa historian tutkimuksesta, kasvatustieteestä, kulttuurintutkimuksesta, psykologiasta, sosiaalipsykologiasta ja sosiologiasta. Lopputulos on moniääninen, mutta teoksella on selkeä yhteinen tavoite: näyttää mahdollisimman monta lähtökohtaa ja mallia lukemisen ja kirjallisuuden empiiriseen tutkimiseen.

Samaishessa paneelikeskustelussa mietimme myös kirjallisuudentutkimuksen yhteiskunnallisuutta. Jos lukeminen nähdään kansalaistaitona, jonka heikkenemisestä ollaan (syystäkin) nyky-Suomessa huolissaan, on empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus osa yhteiskunnallista keskustelua. Se tuottaa esimerkiksi tuoretta tietoa siitä, mitä lukijoiden todellisuudessa tapahtuu ja miten kirjallisuus vaikuttaa heihin. Paneelin lopussa kaikkia osallistujia pyydettiin kirjoittamaan yksi keskustelun kokoava lause paperille. Viola Parente-Čapková'n ajatuksen pohjalta syntyi Laura Karttusen muistiin kirjoittama kehoitus ”Tutkijat, astukaa yhteiskuntaan!” Sen tarkoituksena oli muistuttaa erityisesti kirjallisuudentutkijoita siitä, että heillä on tärkeä tehtävä tuoda esiin yhteiskunnassa vallitsevia tendenssejä ja kirjallisuuden herättämiä ajatuksia, tunteita ja kokemuksia.

Kirjaa oli poikkeuksellisen mukava tehdä porukalla, spontaanisti alkunsa saaneena yhteistyönä. Me toimittajat iloitsemme ajatuksesta, että teos innostaisi mahdollisimman monia soveltamaan ja kehittelemään edelleen menetelmiä, jotka kartuttavat kirjallisuutta ja sen lukemista koskevaa tietoa.

Erityinen kiitos Ilona Savolaiselle avusta kirjan ideoinnissa ja suunnittelussa sekä Maija Karakoskelle ja Miida Limingalle oikojen ja viimeistelyvaiheissa. Kiitämme Jukka Jouhkia ja Helsingin yliopiston kirjallisuudentutkimuksen tutkijaseminaarilaisia johdantoluvun alustavan version kommentoinnista ja anonyymeja vertaisarvioijia tärkeistä huomioista ja parannusehdotuksista. Lisäksi kiitämme Helsingin ja Turun yliopistojen syksyn 2025 kurssin ”Empiirisiä menetelmiä kirjallisuuden ja lukemisen tutkimukseen” osallistujia ja toista vetäjää Panu Pihkalaa inspiroivista keskusteluista teoksen viimeistelyn aikana. Erittäin tarkasta lukemisesta ja editoinnista lämmin kiitos SKS:n Eetu Julinille ja Kati Hitruhinille. Rahoituksesta lukemista käsitteleville hankkeillemme kiitämme Koneen Säätiötä, Suomen Kulttuurirahastoa, Alfred Kordelinin säätiötä, Emil Aaltosen säätiötä sekä Suomen Akatemiaa.

Helsingissä ja Turussa joulukuussa 2025

Toimittajat

Johdanto

Kohti empiiristä kirjallisuuden ja lukemisen tutkimusta

Roosa Suomalainen

 <https://orcid.org/0000-0002-8081-5917>

Anna Ovaska

 <https://orcid.org/0000-0002-7079-0824>

Olli Löytty

 <https://orcid.org/0000-0002-3135-2426>

Eevastiina Kinnunen

 <https://orcid.org/0000-0001-7497-4228>

Kaiju Harinen

 <https://orcid.org/0000-0003-2241-5197>

Toni Lahtinen

 <https://orcid.org/0009-0004-9717-0360>

Kirjallisuudentutkimuksessa on Suomessa 2010- ja 2020-luvuilla tapahtunut eräänlainen mullistus. Siinä missä aiemmin pohdittiin oletettuja, implisiittisiä tai tekstin sisään rakennettuja ihannelukijoita ja lukijapositioita ("sisäislukijaa"), on viime vuosina virinnyt aivan uudenlainen kiinnostus todellisia lukijoita ja heidän lukukokemuksiaan kohtaan. Tämä on merkinnyt myös sitä, että kirjallisuudentutkijat ovat opetelleet perinteisen tekstianalyysin tai lähilukemisen sijaan tai niiden rinnalle uusia menetelmiä. On tehty haastatteluita, kyselyitä ja etnografista havainnointia nykypäivän lukijoiden parissa esimerkiksi psykologiasta ja yhteiskuntatieteistä tutuin menetelmin – tai tarkasteltu historiallisia ja nykyisiä lukemisen käytäntöjä ja kirjallisuushistoriaa nojaten erilaisiin digitaalisiin tai historian tutkimuksesta ammentaviin menetelmiin. Aivan tuntemattomia nämä lähestymis- ja jäsennystavat eivät ole kirjallisuudentutkimuksessakaan (ks. esim. Launis ym. 2024 ja Kovalan

ja Välisalon luku tässä kirjassa).¹ Uutta on kuitenkin empiirisiin menetelmiin ja käytäntöihin kohdistuva kiinnostus, joka on virinnyt aiemmin tekstilähtöisempiä lähestymistapoja painottaneiden keskuudessa. Ehkä voidaan jo varovasti puhua kirjallisuudentutkimuksen ”empiirisestä käänteestä”, jossa tekstien tulkinnan rinnalla korostuvat vastaanoton muodot, lukijoiden kokemukset, lukutavat tai vaikkapa kirjallisuusinstituutio ja sen toiminta.

Tämä kirja on ensimmäinen suomenkielinen opas empiiriseen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimukseen. Teos kokoo yhteen Suomessa viime vuosina eri tieteenaloilla tehtyä tutkimusta ja keskittyy erityisesti kaunokirjallisuuteen ja sen lukemiseen. Kirja luo katsauksen siihen, millaisia erilaisia tutkimuskysymyksiä, aineistonkeruun ja analyysin menetelmiä sekä empiirisen tutkimuksen uudenlaisia avauksia eri aloilla on, ja herättelee kysymään, millaisiin menetelmällisiin suuntiin tutkimus voisi kulkea tulevaisuudessa. Pyrkimyksenä on tarjota inspiraatiota, virikkeitä ja konkreettisia työkaluja tutkijoille, opiskelijoille, opettajille sekä lukemisen ja kirjoittamisen parissa työskenteleville. Uskomme kirjasta olevan hyötyä niille, joiden tausta on kirjallisuudentutkimuksessa, mutta osallistumme myös laajempaan keskusteluun kirjallisuudesta ja lukemistutkimuksesta eri tieteenaloilla. Jo aihepiirin monialaisuuden takia teoksessa ei tavoitella kattavuutta. Sen sijaan aiheet ja näkökulmat ovat valikoituneet sen perusteella, mistä kirjoittajilla on omaa tutkimuskokemusta.

Tässä johdantoluvussa pohdimme, mitä empiirisyys tarkoittaa kirjallisuuden ja lukemisen tutkimuksen kehyksessä ja miten nykyistä tutkimuskenttää voi käsitteen valossa jäsentää. Esittelemme empiiristen suuntausten taustoja sekä viimeaikaista kansainvälistä ja kotimaista tutkimusta. Samalla luomme silmäyksen käsillä olevaan lukemisen murrokseen.

1 Esimerkiksi Lea Rojola (2006, 479) on erotellut toisistaan implisiittisiin tai tekstin sisäisiin lukijoihin ja empiirisiin lukijoihin keskittyvät lähestymistavat kirjallisuuden tutkimuksessa.

Mitä on empiirisyys kirjallisuuden ja lukemisen tutkimuksessa?

Kirjamme lähtökohdaksi muodostui empiirisen kirjallisuuden tutkimuksen (*empirical study of literature* tai *empirical literary studies*) ja lukemistutkimuksen (*reading research*) näkökulmia ja tutkijoita yhteen tuova kattokäsite ”empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus”. Syy tähän yhdistelmään löytyy suomalaisen tutkimuskentän erityislaatuudesta ja maan pienuuden luomasta edusta: keskusteluun kaunokirjallisuudesta, lukemisesta ja niiden merkityksistä osallistuu laajasti tutkijoita eri tieteenaloilta. Samalla päädyimme pohtimaan, mitä sanalla ”empiria” (kr. *empeiria*, kokemus) oikeastaan tarkoitetaan kirjallisuudentutkimuksessa ja millä tavoin empiirinen kirjallisuudentutkimus ja sitä laajempi lukemisen tutkimus eroavat toisistaan tai limittyvät toisiinsa. Siinä missä *empiirinen kirjallisuudentutkimus* viittaa yleensä lukijoiden ja kaunokirjallisten tekstien välisen vuorovaikutuksen tutkimukseen (yksittäisistä lukukokemuksista laajempiin vastaanoton kysymyksiin), *lukemistutkimus* tai *lukemisen tutkimus* voidaan hahmottaa vielä laajempana alana, jossa tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi lukemiskulttuurit tai lukutaito.² Alat kuitenkin limittyvät toisiinsa monin tavoin, ja erityisesti kirjallisuudentutkimuksen sisällä puhutaan myös *empiirisestä lukemisen tutkimuksesta* (esim. Launis ym. 2024).

Empirian vastinpariksi asetetaan tyypillisesti teoria, mutta näiden ero ei ole yksiselitteinen. Teoreettisessa tutkimuksessa painopiste on tutkijan argumentaatiossa, jonka aineksina toimivat edeltävät teoriat ja tutkimustulokset. Nämä piirteet ovat mukana kaikessa tutkimuksessa, sillä analyysin lähtökohdat ja käytetyt käsitteet vaikuttavat vääjäämättä tutkimusongelmaan, havaintojen tekemiseen ja tuloksiin – havainnot ovat siis aina teoriapitoisia. Empiirisessä tutkimuksessa huomio kiinnittyy kuitenkin erityisesti siihen, miten aineisto on kerätty ja millaisin menetelmin sitä on analysoitu.³

2 Lukemisen tutkimuksesta, ks. esim. Pearson 2002; Mangen & van der Weel 2016.

3 Empiirisen ja teoreettisen tutkimuksen erottelusta, ks. esim. Juhila 2021; Tuomi & Sarajärvi 2024, 24–28.

Myös tekstianalyysia tai lähilukemista (ks. Kortekallio & Ovaska 2020) – viime vuosikymmenien ehkä yleisimpiä kirjallisuuden-tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä – voidaan pitää empiirisinä siinä mielessä, että ne perustuvat tietyn tutkimusaineiston (eli kaunokirjallisen tekstin tai tekstien) havainnointiin. Niiden avulla saatava empiirinen tieto rajoittuu kuitenkin tutkijan omaan tulkin-taan teoksesta – tai vaihtoehtoisesti teoreettiseen mallintamiseen, jonka pohjalta voidaan vain spekuloida, mitä ”todelliset lukijat” ko-kevat kirjallisuuden äärellä (ks. Miall 2006, 2). Olemmekin käyt-täneet tässä kirjassa empirian käsitettä kuvaamaan ennen kaikkea tutkimusta, jossa kerätään lukijoihin tai heidän toimintaansa kes-kittyviä aineistoja ja tarkastellaan niitä eri tieteenalojen laadullisten tai määrällisten menetelmien avulla.

Tähän kirjaan kirjoittaneiden näkökulmista voidaan löytää ai-nakin kaksi keskeistä empiirisen tutkimuksen *kohdetta*. 1) Ensin-näkin voidaan puhua todellisiin eli empiirisiin lukijoihin kohdistu-vasta tutkimuksesta. Valtaosa kirjan luvuista paneutuu lukijoiden lukukokemuksiin ja lukutapoihin – oli kysymys sitten itsenäisestä lukemisesta tai yhteisöllisestä lukupiirityöskentelystä. 2) Toisaal-ta empiirisen tutkimuksen kohteena voivat olla myös muut luke-miseen, kirjallisuuteen ja kirjalliseen kulttuuriin liittyvät ilmiöt ja instituutiot sekä kirjallisuushistoria, ja aineistona voivat toimia vaikkapa äänikirja- ja lukuaikapalvelut, kirjastojen lainausdata, arkistolähteet tai bibliografiat. Näitä esitellään ja pohditaan erityi-sesti kirjan viimeisessä osiossa.

Menetelmiltään empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus voi puolestaan nojata ilmiöiden kokemukselliseen havainnointiin (esimerkiksi lukijahaastatteluiden, kyselyiden, lukupäiväkirjojen, lukupiirien taltiointien tai muiden lukemisesta tietoa tallentavien ai-neistojen välityksellä), mutta myös kokeellisiin tutkimusasetelmiin, joissa ilmiöitä pyritään manipuloidaan laboratoriossa tai todellisessa ympäristössä. Molemmista löytyy esimerkkejä tämän kirjan sivuil-ta, joskin painopiste on havainnointiin perustuvissa tutkimuksissa.

Erityisesti viime vuosien empiirisen kirjallisuudentutkimuksen taustalla on ollut kiinnostus soveltaa luonnontieteellisen tutkimuk-

sen periaatteita kirjallisuustieteeseen ja tuottaa testattavaa ja todennettavaa tietoa kaunokirjallisuudesta ja sen lukemisesta (ks. esim. van Peer ym. 2012, 7). Toisaalta kaikki empiiriset tutkimusasetelmat eivät perustu toistettavuuteen tai aukottomaan todennettavuuteen: esimerkiksi etnografisen havainnoinnin kaikkia ulottuvuuksia ei ole mahdollista tallentaa aineistoon sellaisenaan, vaan aineiston kokoaminen on jo itsessään tulkinnallista toimintaa (van Maanen 1988, 95). Etenkin laadulliset analyysiprosessit voivat ylipäättään olla tulkinnallisia ja kerrostuneita tavalla, joka tekee niiden suorasta toisintamisesta vaikeaa ja vaatii tutkijalta reflektointia ja monimutkaisuuden hyväksymistä. (Ks. esim. Alasuutari 2011; Juhila 2021.)

Miten viimeaikainen kirjallisuuden ja lukemisen empiirinen tutkimus on kehittynyt?

Kansainvälinen empiirinen kirjallisuudentutkimus on viime vuosikymmeninä ollut kiinnostunut esimerkiksi kaunokirjallisten tekstien ja lukijoiden välisestä vuorovaikutuksesta, esteettisistä vaikutuksista ja ilmiöiden kuten *kirjallisuudellisuuden*, *kohosteisuuden* ja lukiessa syntyvien *uppoutumisen* ja *empatian* kokemusten rakentumisesta.⁴ Tämä on näkynyt esimerkiksi The International Society for the Empirical Study of Literature eli IGEL -seuran järjestämissä konferensseissa ja sen piirissä julkaistuissa johdanto-teoksissa. Ensimmäinen empiirisen kirjallisuudentutkimuksen opikirja, Willie van Peerin, Frank Hakemulderin ja Sonia Zyngierin *Scientific Methods for the Humanities* (2012) esittelee ennen kaikkea määrällisiä menetelmiä kaunokirjallisuuden ja sen lukemisen tutkimuksessa. Sonia Zyngierin ja kollegojen toimittama *Directions in Empirical Literary Studies* (2008) sekä tuoreempi, Don Kuikenin ja Arthur M. Jacobsin toimittama *Handbook of Empirical Literary*

4 Hyviä johdantoja empiiriseen kirjallisuudentutkimukseen, ks. esim. Alber & Strasen 2020 sekä Kuiken & Jacobs 2021. Empiirisen kirjallisuudentutkimuksen historiasta, ks. Salgaro 2021.

Studies (2021) keskittyvät puolestaan erityisesti lukukokemukseen ja lukemisen vaikutuksiin, ja niissä esitellään myös laadullisia menetelmiä. Suomessa tämäntyyppisiin kysymyksenasetteluihin kytkeytyvää tutkimusta ovat tehneet kirjallisuudentutkimuksessa esimerkiksi Howard Sklar (2013), Lieven Ameel ja Terhi Ainiala (2018), Merja Polvinen ja Howard Sklar (2019), Riikka Rossi (2021; 2023) sekä monet tämän kirjan kirjoittajat, sosiologiassa Maaria Linko (1998) sekä psykologiassa Johanna Kaakinen (Ballenghein ym. 2023; Bohn-Gettler & Kaakinen 2022; Kaakinen 2022; Lüdtke, Kaakinen & Jacobs 2021; Mézière ym. 2025) ja Heidi Toivonen (Toivonen 2022; Toivonen & Caracciolo 2023) (ks. myös Kaakisen ja Valtosen ja Rengon luvut tässä kirjassa).

Kansainväliseen empiirisen kirjallisuudentutkimuksen alaan verrattuna kotimaisella kirjallisuuden ja lukemisen tutkimuksen kentällä painottuvat etenkin laadullisen tutkimuksen menetelmät sekä kiinnostus lukemisen yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin lukukokemusten ja lukemisen koettujen vaikutusten rinnalla (Suomen tilanteesta ks. myös Launis ym. 2024). Tämä näkyy myös käsillä olevassa kirjassa. Mukana on perinteikkaita kirjallisuussosiologian, kulttuurintutkimuksen ja kirjahistorian lähestymistapoja, joita ei ole tavattu erikseen nimittää empiirisiksi, vaikka niissä tutkitaan todellisia lukijoita (ks. esim. Kovalan ja Välisalon, Lingon ja Heikkilän sekä Laineen luvut). Näillä tutkimusaloilla lukemista on tarkasteltu osana yhteiskuntaa ja sen instituutioita, sosiaalisia ja materiaalisia käytänteitä sekä historiallisia kehityskulkuja (ks. myös Arminen 2024). Tutkimuksen kohteina ovat olleet muun muassa lukutottumukset, kirjallisuuden vastaanotto ja kirjallinen maku (esim. Eskola & Linko 1986; Purhonen, Gronow, Heikkilä, Kahma, Rahkonen & Toikka 2014; Heikkilä 2024) sekä lukemiselle annetut kulttuuriset merkitykset (esim. Saresma 2013).⁵ Myös esimerkiksi

5 Kansainvälinen lukuharrastukseen ja lukemiskulttuuriin keskittyvä tutkimus siioittuu lukuisille tieteenaloille ja niiden välille. Sosiologiassa lukemista tarkastellaan usein osana laajempia kulttuuriolosuhteiden ja kulttuurisen maun rakenteita (esim. Atkinson 2016) mutta myös lukemiselle annettujen merkitysten näkökulmasta

empiirisen ekokritiikin piirissä on sovellettu yhteiskuntatieteellisiä menetelmiä lukemisen tutkimuksessa (ks. Lahtinen & Löytty 2022; Helle 2023; Helle ym. 2024; myös Löytyn luku tässä kirjassa).

2000-luvun alkuvuosikymmenet on nähty erityisenä lukemisen murroksen aikana. Syyt tähän liittyvät useisiin samanaikaisiin muutoksiin, jotka ovat muovanneet käsitystä siitä, mitä lukeminen, kirjat ja kirjallisuus ovat ja mikä on niiden tarkoitus. Digitalisaatio – esimerkiksi äänikirjat ja lukuaikapalvelut – on muuttanut kirjojen kustantamista ja niiden lukemisen tapoja niin Suomessa kuin myös maailmanlaajuisesti (esim. Herkman & Vainikka 2012; Thompson 2021; äänikirjoista ks. Lindh & Hiidenmaa 2023; Järvenpää 2024).⁶ Myös vapaa-ajan viettäminen on muuttunut: luettujen kirjojen määrä on vähentynyt, ja myös niin kutsuttuja aktiivilukijoita eli vähintään kymmenen kirjaa puolen vuoden ajanjaksolla lukeneita on yhä harvemmassa (esim. Tilastokeskus 2017; Hanifi 2021). Samaan aikaan lukuharrastus keskittyy yhä voimakkaammin yhteiskunnallisten hierarkioiden perusteella (Purhonen ym. 2014; Heikkilä 2024). Muun muassa Pisa-tutkimukset osoittavat suomalaisten nuorten lukutaidon heikkenevän ja eriytyvän (esim. Hiltunen ym. 2023), ja juuri nuorten lukemisen voi katsoa herättäneen julkisuudessa erityistä huolta. Toisaalta aikuisten lukutaitomittauksia tehdään harvemmin ja niistä uutisoidaan vähemmän. Niiden perusteella myös aikuisten lukutaidossa on vaihtelua (ks. esim. Sulkunen & Malin 2014). Lukemisen kulttuurinen muutos ja sitä selittävät tekijät ovatkin laajoja ja moniulotteisia.

Digitalisaation ja muiden muutosten pidempiaikaisista vaikutuksista kirjojen lukemiseen tiedetään edelleen suhteellisen vähän.

(esim. Thumala Olave 2023). Lukemisen merkityksiä ja funktioita on lisäksi tutkittu esimerkiksi informaatiotutkimuksen ja viestintätieteiden piirissä (esim. Usherwood & Toyne 2002; Ross, McKechnie & Rothbauer 2018), ja lukemista ja kirjoja digitalisessa kulttuurissa ovat tarkastelleet myös kirjallisuustieteilijät (esim. Pressman 2020; Birke 2021). Lisäksi on hyödynnetty vastaanottotutkimuksesta ja kirjahistoriasta ammentavia näkökulmia (esim. Lang 2012; Lauristin & Vihalemm 2014).

6 Äänikirjojen kuuntelemista on tutkittu erityisen paljon Pohjoismaissa (esim. Have & Pedersen 2016; Tanderup Linkis 2021; Tattersall Wallin 2022).